МИКОЛА ІВАНОВИЧ ХИЖНЯК
До 90-річчя від дня народження

MYKOLA IVANOVYCH KHYZHNYAK
On the 90th Anniversary of His Birth

3 квітня 2026 р. виповнилося 90 років від дня народження та 70 років трудової, лікарської, наукової, педагогічної та громадської діяльності видатного ученого-гігієніста, організатора санітарно-епідеміологічної служби України, доктора медичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки, Державного стипендіата, дійсного члена Нью-Йоркської академії наук, професора кафедри військово-профілактичної медицини Української військово-медичної академії Міністерства оборони України Миколи Івановича Хижняка.

М.І. Хижняк народився у селянській родині у селі Червоному Яготинського району Київської області. Середню школу закінчив у 1954 р. у селі Лозовий Яр того ж району, після чого працював у колгоспі. В 1955 р. був призваний в армію, служив у Забайкальському військовому окрузі (м. Кяхта) на посаді писаря штабу полку, в 1956 р. був комісований за станом здоров'я. У цьому ж році вступив до Київського медичного інституту ім. О.О. Богомольця. Навчаючись в інституті з 1958 по 1962 рр., працював на Київській станції швидкої медичної допомоги на посадах санітара, медбрата, середнього медичного працівника, фельдшера.

У 1962 р. М.І. Хижняк закінчив Київський медичний інститут ім. О.О. Богомольця за спеціальністю «Санітарно-гігієнічна справа». Після закінчення інституту працював на керівних посадах санітарно-епідеміологічної служби Київщини (Димерської (1962–1963 рр.), Бориспільської (1963–1976 рр.) районних санепідстанцій). То був період становлення М.І. Хижняка як організатора санітарно-епідеміологічної служби та науковця. Він уміло поєднував свій значний досвід фахівця санітарно-епідеміологічної служби з науково-дослідницькою роботою.

У 1973 р. під керівництвом академіка Л.В. Громашевського М.І. Хижняк захистив дисертацію на тему «Санітарно-гельмінтологічна оцінка роботи Бортницької зрошувальної системи» на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук, яка стала вагомим внеском у вирішення проблеми зниження захворюваності населення геогельмінтозами в зонах функціонування зрошувальних систем в Україні.

У 1976 р. М.І. Хижняк переводом був призначений на посаду головного лікаря Київської обласної санітарно-епідеміологічної станції. За час роботи М.І. Хижняк активно виступав проти формалізму в проведенні державного санітарно-епідеміологічного нагляду. Він першим на теренах колишнього СРСР організував відділ охорони навколишнього середовища при обласній санітарно-епідеміологічній станції, були докорінно змінені структура та штатний розклад обласної санепідстанції, проведено централізацію коштів відділів профілактичної дезінфекції області, що дало можливість щорічно будувати одну санепідстанцію. Київська обласна санітарно-епідеміологічна станція була школою передового досвіду з багатьох розділів роботи органів державного санітарно-епідеміологічного нагляду. М.І. Хижняк створив Музей санітарно-епідеміологічної служби Київської області та започаткував проведення щорічних науково-практичних конференцій за участю фахівців з інших республік.

У 1981 р. М.І. Хижняк не дав згоди на будівництво філіалу Бєлгородського біокомбінату в м. Переяслав-Хмельницькому Київської області в зв'язку зі шкідливими викидами в атмосферне повітря міста та скид стічних вод не тільки з майбутнього філіалу, а й з діючого Бєлгородського біокомбінату в річку Дніпро. За невиконання просьби першого секретаря Київського обкому партії В.М. Цибулька партком обласної організації виключив головного лікаря М.І. Хижняка

із членів КПРС (Комуністичної партії Радянського Союзу). Після подачі апеляції наприкінці липня 1981 р. Бюро Київського обкому партії замінило рішення парткому на сувору догану. Після звільнення з посади головного лікаря Київської обласної санепідстанції М.І. Хижняк перейшов працювати до Республіканської санепідстанції МОЗ України, відмовившись від запропонованої обкомом посади епідеміолога в обласному відділі охорони здоров'я, і перейшов на облік із Київської обласної партійної організації в Київську міську партійну організацію.

З урахуванням його великого досвіду практичної роботи у санітарно-епідеміологічних установах різних рівнів його залучали до роботи у санітарно-епідеміологічних управліннях МОЗ СРСР та МОЗ УРСР. Він брав участь у розробці постанови Ради Міністрів СРСР щодо інвентаризації токсичних відходів, що зберігалися на територіях промислових підприємств, за що отримав подяку Міністра охорони здоров'я СРСР.

У 1983 р. на запрошення директора Всесоюзного науково-дослідного інституту гігієни і токсикології пестицидів, полімерів і пластичних мас МОЗ СРСР (ВНДІГІНТОКС) професора А.В. Павлова М.І. Хижняк переходить на наукову роботу. В науку він прийшов досвідченим фахівцем-практиком, маючи за плечима багатий досвід організатора санітарно-епідеміологічної служби. Свої перші кроки у науковій діяльності в інституті на посаді старшого наукового співробітника він зробив у лабораторії системних досліджень стану здоров'я населення у зв'язку із застосуванням у народному господарстві пестицидів та регуляторів росту рослин (керівник – доктор медичних наук В.І. Польченко). За його безпосередньої участі були розроблені «Програма вивчення дії пестицидів і регуляторів росту рослин на стан здоров'я населення» (Програма С.10) та тимчасові методичні рекомендації для науково-дослідних і медичних інститутів – виконавців завдання 0.6 програми. М.І. Хижняк надавав науково-методичну допомогу в проведенні досліджень в Україні, Росії (Ставропольський, Краснодарський краї, Саратовська область), Азербайджані, Молдавії і Вірменії. Ця програма, як і результати проведених досліджень, отримала високу оцінку Колегії МОЗ СРСР та Пленуму ЦК КПРС, на якому виступив Міністр охорони здоров'я СРСР.

М.І. Хижняк зробив науково-практичний внесок у вирішення проблеми кадрового забезпечення державного санітарно-епідеміологічного нагляду під час застосування у сільському господарстві пестицидів і регуляторів росту рослин. Виконана ним разом зі співробітниками ВНДІГІНТОКС науково-дослідна робота за шифром «Штати» дала змогу реалізувати пропозицію – збільшити кількість санітарних лікарів з контролю за зберіганням, транспортуванням і застосуванням пестицидів у санітарно-епідеміологічних станціях республік колишнього СРСР на 2000 посад, у тому числі в Україні на 200.

У 1986 р. М.І. Хижняк успішно захистив докторську дисертацію на тему «Наукове обгрунтування охорони навколишнього середовища і здоров'я населення при сільськогосподарському використанні стічних вод» за спеціальністю «Гігієна» (консультанти академік Є.Г. Гончарук, професори А.В. Павлов і М.О. Романенко). М.І. Хижняк виконав фундаментальні гігієнічні дослідження, які зробили вагомий внесок у вивчення впливу землеробських полів зрошення на виникнення і перебіг інфекційних та паразитарних хвороб, науково обґрунтував заходи з охорони навколишнього середовища і здоров'я людини у разі сільськогосподарського використання міських стічних вод і стоків тваринницьких комплексів.

Матеріали наукових досліджень, проведені М.І. Хижняком, послужили підґрунтям для підготовки за його участі санітарних правил, методичних вказівок та гігієнічних рекомендацій щодо землеробських полів зрошення, монографій «Гігієнічна оцінка землеробських полів зрошення», 1975 р. (у співавторстві з М.О. Романенко), «Біологічне забруднення навколишнього середовища та здоров'я людини», 1992 р. (за редакцією проф. М.І. Хижняка), «Санітарно-епідеміологічні основи очищення тваринницьких стоків грунтом», 1990 р. та «Санітарно-епідеміологічні основи очищення стічних вод грунтом», 1993 р. (у співавторстві) тощо.

У 1989 р. М.І. Хижняк був обраний за конкурсом керівником відділення з вивчення соціально-гігієнічних факторів, а згодом керівником відділення вивчення стану здоров'я населення заново створеного Київського науково-дослідного інституту соціальної гігієни та управління охороною здоров'я МОЗ Української РСР. Тут повною мірою розкрилися організаторські та наукові здібності М.І. Хижняка як наукового керівника та дослідника проблеми стану здоров'я населення України.

М.І. Хижняк зробив вагомий внесок у вивчення здоров'я населення України в період проведення Всесоюзного перепису населення (1989 рік). Під його керівництвом були отримані репрезентативні дані за багатьма характеристиками здоров'я населення і організації медичної допомоги населенню 8 областей України та м. Києва. Вказані дослідження дозволили виявити наслідки впливу радіонуклідів на організм дітей, довести можливість реального збільшення кількості хворих на рак щитовидної залози, обґрунтувати необхідність проведення профілактичних заходів у зв'язку зі зміною структури захворюваності дітей та домінуванням у них хвороб ендокринної системи.

У 1991 р. М.І. Хижняк одержав атестат професора зі спеціальності «Гігієна», а в 1994 р. був обраний дійсним членом Нью-Йоркської академії наук.

Після ліквідації Київського науково-дослідного інституту соціальної гігієни та управління охороною здоров'я МОЗ Української РСР М.І. Хижняк був безробітним.

З 1995 р. наукова діяльність професора М.І. Хижняка пов'язана з вивченням стану здоров'я військовослужбовців Збройних сил України: спочатку на посаді

провідного наукового співробітника, а з 1996 р. – професора кафедри військово-профілактичної медицини Української військово-медичної академії Міністерства оборони України. Разом зі своїми учнями професор М.І. Хижняк проводить дослідження стану здоров'я військовослужбовців залежно від видів збройних сил, родів військ, умов військової служби та побуту. В роботах його учнів «Наукове обґрунтування оптимізації медичного забезпечення військовослужбовців ЗС України в системі «допризовник–призовник–молодий солдат» та організації медичного забезпечення військовозобов'язаних мобілізаційного резерву в умовах часткової та повної їх мобілізації» за 10 років до вторгнення російської федерації були визначені основні принципи медичного забезпечення призовників та військовозобов'язаних мобілізаційного резерву, які суттєво вплинули на готовність України до спротиву військовій агресії російської федерації.

Після ліквідації санітарно-епідеміологічної служби в країні М.І. Хижняк разом з командуванням Військово-медичного управління Міністерства оборони України та своїми учнями підготував та видав підручник «Превентивна медицина у військах» у трьох томах, 2018 р. (під ред. проф. М.І. Хижняка), чим зберегли висококваліфікованих фахівців для Збройних сил України.

Наукова діяльність професора М.І. Хижняка відрізняється виключною багатогранністю. Широкий погляд на методологію вивчення стану здоров'я населення дав йому можливість визначити своє кредо: «Людина – навколишнє середовище – здоров'я населення». Майже всі результати досліджень М.І. Хижняка мають пряме або опосередковане відношення до практики охорони здоров'я і знаходять у ній своє застосування. По праву його можна назвати одним із небагатьох учених-гігієністів, хто протягом своєї наукової діяльності ніколи не зраджував основній власній меті – збереження здоров'я людини.

За період своєї науково-практичної діяльності М.І. Хижняк опублікував понад 740 наукових та навчально-методичних праць з різних проблем гігієни, епідеміології, екології, соціальної гігієни і організації охорони здоров'я, в тому числі 30 монографій, книг, 8 підручників та 8 навчальних посібників.

Навчальний посібник «Здоров'я людини та екологія», 1995 р. (у співавторстві з проф. А.М. Нагорною) був визнаний одним з кращих серед поданих на конкурс, організований Фондом «Відродження» в рамках Програми «Трансформація гуманітарної освіти в Україні». Під керівництвом професора М.І. Хижняка вперше в Україні підготовлений та виданий підручник для слухачів вищих військових медичних навчальних закладів III–IV рівнів акредитації «Екологія», 2003 р. Він є співавтором підручника «Військова гігієна з гігієною при надзвичайних ситуаціях», 2005 р. та посібників «Санітарно-гігієнічне забезпечення польового водопостачання військ», 2004 р., «Санітарно-гігієнічний контроль за умовами стаціонарного та польового розміщення військ», 2007 р., «Військова гігієна та військова епідеміологія», 2008 р., «Військова епідеміологія з медичною паразитологією», 2009 р. Під керівництвом М.І. Хижняка підготовлені та видані підручники «Військова гігієна», 2007 р., «Військова епідеміологія (загальні питання)», 2010 р., «Військова епідеміологія (окремі питання)», 2010 р., «Військова гігієна (загальні питання)», 2011 р., «Військова гігієна (гігієна праці в окремих видах збройних сил та родах військ)», 2011 р., «Військова екологія», 2012 р., 2020 р. Він має патент на винахід «Спосіб скринінг-прогнозування хронічних неінфекційних захворювань та пристрій для його здійснення» і 3 авторські свідоцтва на винаходи.

Професор М.І. Хижняк успішно готує наукові кадри. За свою науково-педагогічну діяльність підготував 60 докторів і кандидатів медичних (біологічних) наук, у тому числі 21 доктора медичних наук. Учні професора М.І. Хижняка обіймали керівні посади в МОЗ України (проф. М.В. Голубчиков), певний час заступником Міністра охорони здоров'я України, а пізніше головним лікарем Центральної СЕС МОЗ України працювала к.мед.н., доцент Л.С. Некрасова. В Українській військово-медичній академії посаду начальника обіймає д.мед.наук, професор, заслужений працівник освіти України, лауреат Державної премії України бригадний генерал медичної служби В.Л. Савицький, посаду начальника НДІ проблем військової медицини академії очолює д.мед.н., проф., лауреат Державної премії України полковник медичної служби О.М. Іванько, а д.мед.н., проф. Н.Д.Козак – факультет підготовки і перепідготовки військових лікарів), очолюють кафедри (професори А.А. Кожокару, Л.А. Устінова та д.мед.н., проф., лауреат Державної премії України А.М. Лихота), в Національному медичному університеті ім. О.О. Богомольця (проф. О.М. Власенко, проф. Канюра, проф. Б.І. Паламар, проф. Т.С. Грузєва), в Запорізькій медичній академії післядипломної освіти (проф. І.В. Кочін), в Національній медичній академії післядипломної освіти ім. П.Л. Шупіка (проф. М.В. Голубчиков), обіймають посади професорів (Ю.В. Румянцев, І.В. Борисова, І.В. Огороднійчук, В.В. Косарчук, С.М. Іващенко, В.М. Півник). Учні професора М.І. Хижняка очолюють наукові та лікувально-профілактичні установи в м. Києві (проф. В.М. Якимець, проф. В.П. Печиборщ, д.мед.н. Т.В. Лобода). Є учні, які працюють у Білорусії (к.мед.н. І.І. Валетко), Молдавії (к.мед.н. І.І. Бобун) та за кордоном (к.мед.н. О.А. Набойченко, к.мед.н. О.Е. Матусевич).

Професор М.І. Хижняк продовжує брати активну участь у громадському житті. Він є членом Вченої ради Української військово-медичної академії, членом (з 2001–2006 рр. заступником голови) спеціалізованої Вченої ради СРД 26.717.01 з присудження наукових ступенів кандидатів і докторів наук зі спеціальної тематики при Українській військово-медичній академії. З 2001–2006 рр. був членом спеціалізованої Вченої ради СРД 26.717.01 з присудження наукових ступенів

кандидатів і докторів наук зі спеціальності «Епідеміологія» при Інституті епідеміології та інфекційних хвороб ім. академіка Л.В. Громашевського НАМН України. Він є членом редакційної колегії журналу «Військова медицина України», збірників наукових праць «Проблеми військової охорони здоров'я» та «Сучасні аспекти військової медицини» і інших видань.

Професора М.І. Хижняка відзначають широка тематика наукових робіт, надзвичайна працездатність і цілеспрямованість, невичерпне бажання підняти якість підготовки військових лікарів і науково-педагогічних кадрів на сучасний рівень. Свій досвід роботи у санітарно-епідеміологічних установах різного рівня управління України М.І. Хижняк виклав у книжці «Гігієна… санітарія… влада…», 2011 р.

Дослідження та наукові праці професора М.І. Хижняка мають велике науково-практичне значення, відзначаються глибиною наукових розробок, які широко впроваджені у практичну медицину.

За наукові досягнення М.І. Хижняку Указом Президента України присвоєне Почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України» (2005 р.); а в 2012 р. призначена довічна Державна стипендія як видатному діячу науки. Він є лауреатом Державної премії України в галузі науки і техніки за 2020 рік, нагороджений 5 медалями і знаками та 20 відомчими нагородами Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України та багатьма грамотами, у 2026 році нагороджений орденом «За заслуги» ІІІ ступеня.

Щиро вітаємо Миколу Івановича Хижняка з ювілеєм, бажаємо йому доброго здоров'я і подальших успіхів у його плідній науковій та педагогічній діяльності.

Міністерство оборони України
Командування Медичних сил ЗС України
Українська військово-медична академія